

تحلیل اثر غیرخطی زکات بر نابرابری درآمد در ایران (با تأکید بر اندیشه‌های امام علی (ع))

نوع مقاله: پژوهشی

مولود جعفری^۱

بهاره ملکی^۲

مریم جعفری^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۷/۴

چکیده

در کشورهای اسلامی، زکات جزء مهم‌ترین درآمدهای اسلامی است که جمع‌آوری و توزیع صحیح آن می‌تواند آثار مثبت فراوانی نظیر از بین رفتن فقر و نابرابری درآمدی، کاهش فاصله طبقاتی در بین افراد جامعه و همچنین رشد و رونق و شکوفایی جامعه اسلامی دربر داشته باشد. هدف اصلی مقاله حاضر بررسی اثر آستانه‌ای زکات بر نابرابری درآمدی در ایران با تأکید بر اندیشه‌های امام علی (ع) طی دوره زمانی ۱۴۰۰:۱ - ۱۳۸۰:۴ می‌باشد. بدین منظور از متغیر ضریب جینی برای نابرابری درآمدی و به منظور برآورد حدآستانه از روش رگرسیون انتقال ملایم (STR) استفاده شد. نتایج حاصل بیانگر آن بود که زکات با دو وقفه متغیر انتقال تابع نابرابری درآمدی است. حد آستانه متغیر انتقال برابر با ۰/۲۲۲ درصد حاصل شده که نقطه انتقال تابع ضریب جینی و شروع رژیم حادی دوم را نشان می‌دهد. برآیند ضرایب زکات در هر دو رژیم بر نابرابری درآمدی اثر منفی داشته، اما این اثر در رژیم دوم به شدت تقویت شده است. وقفه اول متغیر وابسته ضریب جینی در رژیم اول اثر مثبتی بر نابرابری درآمدی داشته اما در رژیم دوم اثر معنی‌داری نداشته است. برآیند ضرایب تولید سرانه و وقفه‌های آن در رژیم اول مثبت و در رژیم دوم منفی بوده است. برآیند

۱ استادیار گروه اقتصاد، دانشکده حقوق و اقتصاد، واحد خمینی شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
Moloud.jafari@yahoo.com (نویسنده مسئول).

۲ استادیار گروه اقتصاد، دانشکده حقوق و اقتصاد، واحد خمینی شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
malekibahare@yahoo.com

۳ استادیار گروه اقتصاد، دانشکده حقوق و اقتصاد، واحد خمینی شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
Jafarit.maryam@gmail.com

ضرایب تجارت در هر دو رژیم بیانگر اثر مثبت تجارت بر نابرابری درآمدی است. برآیند ضرایب شاخص حکمرانی خوب در هر دو رژیم بر نابرابری درآمدی منفی بوده و این اثر در رژیم دوم تقویت شده است.

واژگان کلیدی: زکات، مالیات، نابرابری درآمدی، ضریب جینی، حکمرانی خوب

طبقه‌بندی JEL: E24 ، E26 ، E28 ، G34

مقدمه

امروزه توزیع نابرابر درآمد در جوامع، به عنوان یکی از پدیده‌های زیان‌بار شناخته می‌شود و تمامی جوامع مبارزه با فقر و کاهش نابرابری درآمد را در رأس همه اهداف عمده استراتژی توسعه اقتصادی و اجتماعی خود قرار داده‌اند. از دهه ۱۹۷۰ با افزایش شکاف درآمدی و تحول در آگاهی عمومی، به افزایش کیفیت زندگی تأکید شده است. این موضوع ابتدا در کشورهای ثروتمند با تغییر قوانین کار به نفع کارگران و ارائه خدمات رفاهی قابل توجه به نیروی کار، افزایش مالیات از صاحبان سرمایه و افشار ثروتمند و ارائه انواع بیمه‌های تأمین اجتماعی برای افراد کم درآمد همراه شد. از این نقطه نظر ایجاد تعادل در الگوی توزیع درآمدها به صورت یکی از اهداف دولت، در سیاست‌گذاری اقتصادی درآمدها است. امروزه اهمیت نقش حکمرانان در مسئله توزیع درآمد به حدی است که حتی نظام‌های سرمایه‌داری غربی که معتقد به عملکرد کامل مکانیسم بازار در اقتصاد هستند، هنگام مواجهه با مسئله توزیع درآمد اهمیت نقش دولت را در امور اقتصادی مورد تأکید قرار می‌دهند (مرادی و سلمان‌پور، ۱۳۹۶).

از منظر امام علی، دستیابی به رفاه عمومی جز از طریق توزیع عادلانه ثروت‌ها و درآمدها امکان‌پذیر نیست که این امر را یکی از وظایف و اهداف خطیر حاکمان برمی‌شمارند، به گونه‌ای که در یکی از نامه‌هایی که امام به مالک اشتر نخعی نوشته، آمده است: "سپس خدا را! خدا را در خصوص طبقات پایین و محروم جامعه، که هیچ چاره‌ای ندارند و عبارتند از: زمین‌گیران، نیازمندان، گرفتاران، دردمندان، همانا در این طبقه محروم گروهی خویش‌داری کرده و گروهی به گدایی دست نیاز بر می‌دارند، پس برای خدا پاسدار حقی باش که خداوند برای این طبقه معین فرموده است: بخشی از بیت‌المال و بخشی از غله‌های زمین‌های غنیمی اسلام را در هر شهری به طبقات پایین اختصاص ده. زیرا برای دورترین مسلمانان همانند نزدیک‌ترین آنان سهمی مساوی وجود دارد و تو مسئول رعایت آن می‌باشی" (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳). در جایی دیگر امام علی در این باره می‌فرماید: "به خدا سوگند، بیت‌المال تاراج شده را هرکجا که بیابم به صاحبان اصلی آن باز می‌گردانم، گرچه با آن ازدواج کرده، یا کنیزانی خریده باشند، زیرا در عدالت گشایش برای عموم است، و آن کس که عدالت بر او گران آید، تحمل ستم برای او سخت‌تر است (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵). با تأملی در این سخنان می‌توان دریافت که رعایت عدالت به ویژه عدالت اقتصادی یکی از حقوقی است که مردم در حکومت اسلامی دارند. حکومت علوی مهم‌ترین الگو برای برقراری عدالت است. این الگو در جنبه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی قابل پیروی است و در هر کدام از این ابعاد مؤلفه‌های مهمی در سخنان و کردار امام علی (ع) وجود دارد. امام علی (ع) نیز عدالت را به عنوان محوری‌ترین اصل برای قبول حکومت معرفی می‌کنند و آن را برای هر حکومتی لازم

می‌دانند و اقامه و احیای حق و دفع باطل از بزرگترین آرمان‌های حکومت از دید این امام بزرگوار است، زیرا در سایه همین عدل است که اهداف اصلی دیگر چون توزیع متعادل درآمد، رفع فقر و نابرابری، رشد و توسعه اقتصادی و ... نمایان می‌شود. بنابراین ارزیابی نابرابری توزیع درآمد در جامعه و کمی کردن آن، شناسایی عوامل و ریشه‌های افزایش‌دهنده و راه‌کارهای کاهش آن، مرکز توجه اقتصاددانانی است که به مسائل عدالت اجتماعی و توسعه اقتصادی پایدار توجه دارند.

زکات یکی از منابع درآمدی دولت اسلامی که دارای اهمیت به سزایی برای رفع فقر و کاهش نابرابری درآمد است. این فریضه الهی از آن جهت دارای اهمیت است که یکی از اساسی‌ترین ابزارهای اجرای عدالت و توازن ثروت در جامعه اسلامی را تشکیل می‌دهد و به واسطه آن بخشی از حداقل‌های معیشتی خانوارهای نیازمند در جامعه تأمین می‌شود. بنابراین زکات به عنوان فرآیندی که طی آن جریان درآمدی از سوی قشر ثروتمند جامعه به قشر فقیر جامعه منتقل می‌شود، یکی از عوامل مهم کاهش نابرابری و فقر محسوب می‌گردد که در قرآن کریم نیز واجب شده است (سوپراییتنو و همکاران، ۲۰۱۳). در قرآن کریم و احادیث و روایات سندی تأکید فراوانی بر پرداخت زکات شده است. از نظر دین مبین اسلام، پرداخت زکات بر تمامی افرادی که دارای مال و ثروت هستند واجب شرعی است. پرداخت زکات می‌تواند آثار مثبت فراوانی از جمله از بین رفتن فقر، کاهش فاصله طبقاتی در بین افراد جامعه و همچنین رشد و رونق و شکوفایی جامعه اسلامی را در بر داشته باشد (صفایی و همکاران، ۱۳۹۹). مقاله حاضر درصدد بررسی اثر آستانه‌ای زکات بر نابرابری درآمدی با تأکید بر اندیشه‌های امام علی (ع) در کشور ایران، طی دوره زمانی ۱۴۰۰:۱-۱۳۸۰:۱ می‌باشد. در این راستا در قسمت بعدی، مبانی نظری در زمینه ارتباط میان زکات و نابرابری درآمدی و دیگر متغیرهای تأثیرگذار، همچنین مروری بر مطالعات تجربی صورت گرفته در این رابطه انجام می‌شود. در قسمت چهارم به برآورد الگو، تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته می‌شود و در نهایت در قسمت پایانی، جمع‌بندی و پیشنهادهای سیاستی بیان خواهد شد.

ادبیات و مبانی نظری

زکات در اسلام و تأثیر آن بر نابرابری درآمدی با تأکید بر اندیشه‌های امام علی

زکات از ریشه زکی به معنای رشد و آبادانی آمده است. اموال اغنیا به وسیله زکات پاک گشته و موجب رشد و نمو اقتصاد می‌گردد. همچنین زکات به معنای پاکیزه نیز آمده است. اسلام برای رفع مشکلات بشر در تمامی جنبه‌های زندگی خصوصاً اقتصادی و اجتماعی و نهایتاً سعادت و کمال او

1. Suprayitno et al.

برنامه هدایت و راهنمایی دارد. از بعد اقتصادی نیز اسلام تأکید فراوان بر رفع فقر، محرومیت، تشویق به کار، تلاش و تعاون دارد (عاقلی، ۱۳۹۱)، به طوری که برای فقرا و درماندگان در دارایی و درآمد ثروتمندان سهمی در نظر گرفته شده است که آنان را با صاحبان آن اموال شریک می‌گرداند (اثنی عشری و میکائیلی، ۱۳۹۳). در همین راستا قوانین و مالیات‌های متعددی (زکات، خمس، قانون ارث، منع ربا، منع اسراف و تبذیر، منع خمس و زکات) وضع گردیده است. خمس و زکات مالیات‌هایی هستند که بشر به خاطر استفاده از طبیعت در کسب درآمد باید بپردازد (زراعت کیش و همکاران، ۲۰۱۴). زکات یکی از منابع درآمدی دولت اسلامی که دارای اهمیت به سزایی برای رفع فقر و کاهش نابرابری درآمد است. این فریضه الهی از آن جهت دارای اهمیت است که یکی از اساسی‌ترین ابزارهای اجرای عدالت و توازن ثروت در جامعه اسلامی را تشکیل می‌دهد و به واسطه آن بخشی از حداقل‌های معیشتی خانوارهای نیازمند در جامعه تأمین می‌شود.

زکات به عنوان مالیات اسلامی و اثر غیرخطی آن بر نابرابری درآمدی

زکات به عنوان فرآیندی که طی آن جریان درآمدی از سوی قشر ثروتمند جامعه به قشر فقیر جامعه منتقل می‌شود، یکی از عوامل مهم کاهش نابرابری و فقر محسوب می‌گردد که در قرآن کریم نیز واجب شده است (سوپرایتنو و همکاران، ۲۰۱۳). مالیات‌ها از ابزار سیاست‌های مالی دولت هستند که در اقتصاد می‌تواند کارکردهای متفاوت داشته باشد. مالیات از یک طرف منبع درآمد دولت و از طرف دیگر سیاستی برای تصحیح خطای بازار و همچنین ابزاری برای بهبود توزیع درآمد است. اثر مالیات بر توزیع درآمد به نوع سیستم مالیاتی اتخاذ شده در اقتصاد از لحاظ مستقیم و غیرمستقیم بودن مالیات‌ها بستگی دارد. در اغلب کشورها مالیات به شکل مالیات بر درآمد اشخاص، ثروت و شرکت‌هاست. مالیات بر ثروت نسبت به ثروت تجمعی افراد اعمال می‌شود و وجه تصاعدی مالیات‌ها را به ویژه در گروه‌های درآمدی بالا افزایش می‌دهد. مالیات‌ها می‌توانند اثر غیرخطی بر توزیع درآمد داشته باشند. در مقابل مالیات‌های غیرمستقیم اثرات مخربی بر توزیع درآمد دارد، زیرا در ساده‌ترین شکل آن، نرخ واحد برای تمامی معاملات مشمول مالیات در نظر گرفته می‌شود و از آنجایی که میل نهایی افراد کم درآمد به مصرف کالاها و خدمات بیشتر از افراد پردرآمد است، سبب بدتر شدن توزیع درآمد خواهد شد (شاگری بستان آباد و جلیلی، ۱۳۹۹). نظر به اینکه ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه طی سالیان با بحث مالیات دست به گریبان بوده است و از طرفی به عنوان یک کشور اسلامی تأکید ویژه‌ای برای رفع فقر و نابرابری درآمد در آن می‌شود و با توجه به اینکه اثر پذیری مالیات بر نابرابری درآمدی در ایران اهمیت زیادی دارد و نیز با توجه به اهمیت این مسئله متاسفانه مطالعات داخلی اندکی بر رابطه بین این متغیر تمرکز کرده‌اند و در مطالعات

دهه اخیر شواهدی از وجود رابطه غیر خطی در این زمینه که بر اساس مبانی نظری مطرح شده وجود دارد. در این مقاله تلاش می‌شود تا با به کارگیری مدل غیرخطی محتمل با استفاده از تابع انتقال مبنای مشاهدات متغیر آستانه‌ای به شیوه‌ای پیوسته مدل سازی شود. بر این اساس می‌توان به سه ویژگی اساسی این مدل اشاره کرد که عبارتند از نحوه اثرگذاری مالیات اسلامی زکات بر نابرابری درآمدی که به وضعیت سیستم بستگی دارد و رابطه بین آن‌ها می‌تواند ثابت نباشد و به رژیم و وضعیتی بستگی داشته باشد که اقتصاد در آن قرار دارد همچنین در این مدل تغییر در رژیم‌ها یا شکست‌های ساختاری به صورت درون‌زا از طریق این مدل مشخص می‌شود و نیز این مدل افزون بر اینکه قابلیت مشخص کردن تعداد دفعات و زمان تغییر رژیم را دارد و سرعت انتقال از یک رژیم به رژیم دیگر را نشان می‌دهد.

حکمرانی و تأثیر آن بر نابرابری درآمدی، با تکیه بر اندیشه‌های امام علی (ع)

امروزه حکمرانی خوب در تمامی کشورها به عنوان عاملی مؤثر در توزیع مطلوب درآمد و کاهش فقر به شمار می‌رود، زیرا حکمرانی خوب باعث بهبود توزیع درآمد و برابری فرصت‌ها می‌شود. در سال‌های اخیر ثابت شده که حکمرانی خوب با کاهش مرگ و میر و افزایش نرخ باسوادی و درآمد سالانه بسترهای لازم را برای کاهش سریع نابرابری درآمد فراهم می‌کند. باید خاطر نشان ساخت، امام علی (ع) نیز در نهج‌البلاغه با درایت تمام در مورد موضوع حکومت و حاکم و همچنین اهداف و مقاصد عالی‌ه آن سخن گفته‌اند و مهم‌ترین پایه و مبنای حکومت امام علی (ع) اجرای عدالت است. به طوری که ابن عباس در زمان خلافت امام علی بر آن حضرت وارد شد در حالی که امام علی با دست خودش کفش کهنه خویش را پینه می‌زد از ابن عباس پرسید: قیمت این کفش چقدر است؟ ابن عباس گفت ارزشی ندارد. امام فرمود: ارزش همین لنگه کفش کهنه در نظر من از حکومت و امارت بر شما بیشتر است جز اینکه به وسیله آن عدالت را پیاده کرده و حقی را به صاحبش برسانم یا باطلی را از میان بردارم (نهج‌البلاغه، خطبه ۳۳). امام علی (ع) یکی از وظایف مهم حاکمان و مامداران را در راستای تحقق عدالت اجتماعی در بعد اقتصادی، توجه ویژه به فقرا و مساکین می‌دانند و این موضوع را بارها به کارگزاران خود گوشزد می‌کنند. لذا از اینجا می‌توان به اهمیت حکومت در دیدگاه مکتب اسلام به عنوان مهمترین ابزار برای نیل جامعه به کمال و ترقی پی برد. بانک جهانی، حکمرانی را به عنوان روشی که بر اساس آن قدرت بر مدیریت اقتصادی یک کشور و منابع اجتماعی آن برای رسیدن به توسعه اعمال می‌شود، تعریف می‌کند (سرور لطیف، ۱۹۹۱). لاندل-میلز و سراجدین^۲ (۱۹۹۲)، حکمرانی را چگونگی حکومت کردن و فرمان دادن بر مردم و

1. Sarwar Lateef

2. Landell-Mills & Serageldin

چگونگی اداره و تنظیم امور دولت معنا کرده‌اند. این مسئله به نظام سیاسی یک ملت و چگونگی عملکرد آن در ارتباط با اداره عمومی و قانون برمی‌گردد. بنابراین مفهوم حکمرانی دارای یک بعد سیاسی است. با توجه به اهمیت حکومت در ایجاد توزیع عادلانه درآمد و رفع نابرابری درآمدی، شاخص‌های حکمرانی خوب و مکانیسم اثرگذاری هر یک از آن‌ها بر بهبود توزیع درآمد بر پایه اندیشه‌های امام علی (ع) را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

-حق اظهارنظر و پاسخگویی: این شاخص بیانگر مفهوم‌هایی چون حقوق سیاسی، آزادی بیان و تجمعات سیاسی و اجتماعی، آزادی مطبوعات، میزان نمایندگی حاکمان از طبقه‌های اجتماعی، فرایندهای سیاسی در برگزاری انتخابات و مانند آن‌ها است. از منظر امام علی، رابطه حاکم بر مردم در حکومت اسلامی بایستی بسیار دوستانه و شرافت‌مندانه باشد. توصیه‌های مستمر ایشان به کارگزاران اقتصادی مؤید همین مطلب است و از آن جمله ایشان در عهدنامه خود به مالک اشتر چنین می‌نویسند: بخشی از وقت خود را به کسانی اختصاص بده که به تو نیاز دارند، تا شخصاً به امور آنان رسیدگی کنی، و در مجلس عمومی با آنان بنشین و در برابر خدایی که تو را آفریده فروتن باش، و سربازان و یاران و نگهبانان خود را از سر راهشان دور کن تا سخنگوی آنان بدون اضطراب در سخن گفتن با تو گفتگو کند. درشتی و سخنان ناهموار آنان را بر خود هموار کن، و تنگ‌خویی و خود بزرگ‌بینی را از خود دور ساز تا خدا درهای رحمت خود را به روی تو بگشاید، و تو را پاداش اطاعت ببخشد (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳).

-ثبات سیاسی و مقابله با خشونت: این شاخص به میزان ثبات رژیم حاکم و رهبران آن، درجه احتمال تداوم حیات مؤثر دولت و تداوم سیاست‌های جاری در صورت مرگ و میر یا تغییر رهبران فعلی می‌پردازد.

-کارایی و اثر بخشی دولت: بیانگر کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله است که شامل مقولات ذهنی همچون کیفیت تهیه و تدارک خدمات عمومی یا کیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران و استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی می‌باشد. امام علی (ع) در این باره به مالک اشتر فرمود: "دوست‌داشتنی‌ترین چیزها در نزد تو در حق میانه‌ترین و در عدل فراگیرترین و در جلب خشنودی مردم گسترده‌ترین باشد که همانا خشم عمومی مردم خشنودی خواص را از بین می‌برد، اما خشم خواص جامعه همواره بار سنگینی را به حکومت تحمیل می‌کنند زیرا در روزگار سختی یاریشان کمتر و در اجرای عدالت از همه ناراضی‌تر، در خواسته‌هایشان

-
1. Voice & Accountability
 2. Political Stability (No Violence)
 3. Government Effectiveness

پافشارتر، در عطا و بخشش‌ها کم‌سپاس‌تر، به هنگام منع خواسته‌ها دیر عذرپذیرتر و در برابر مشکلات کم‌قامت‌تر می‌باشند" (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳). از بیانات امام برداشت می‌شود که برقراری عدالت اقتصادی به ثبات سیاسی در کشور منجر می‌شود و حکومت باید بیشتر بر عموم مردم توجه داشته باشد تا تنها به اقلیتی از مردم.

کیفیت قوانین و مقررات: بر روی سیاست‌های ناسازگار با بازار تمرکز دارد. سیاست‌هایی از قبیل کنترل قیمت‌ها، عدم نظارت کافی بر سیستم بانکی، هزینه وضع قوانین برای محدودیت بیش از اندازه تجارت خارجی. امام علی سیاست‌ها و قوانین نادرست را کلید فقر و سبب ویرانی می‌داند. امام علی (ع) در این باره می‌فرماید: «آیا تو می‌دانی که جنگ و درگیری ما برای به دست آوردن قدرت و حکومت و دنیا و ثروت نبود، بلکه می‌خواستیم نشانه‌های حق و دین تو را به جایگاه خویش بازگردانیم و در سرزمین‌های تو اصلاح را ظاهر کنیم تا بندگان ستم دیده‌ات در امن و امان زندگی کنند و قوانین و مقررات فراموش شده تو بار دیگر اجرا گردد» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۳۱).

شاخص حاکمیت قانون ۲: میزان احترام عملی که دولت‌مردان و شهروندان کشور برای نهادهایی قائل هستند که با هدف وضع و اجرای قانون و حل اختلاف ایجاد شده‌اند. باید خاطر نشان ساخت است اصول مورد تأکید امام علی در زمامداری اصل مساوات است که حضرت خود سخت بدان پایبند بودند و در اداره حکومت هیچگونه امتیازی برای کسی حتی برای نزدیکان و خاندان خود قائل نبودند. امام دوام و پایداری حکومت‌ها را در گرو محترم شمردن حقوق مردم توسط نظام حکام می‌دانند. امام علی در نامه‌ای که به فرماندار بصره می‌نویسد، می‌فرماید: "آیا به معاد ایمان نداری و از حسابرسی دقیق قیامت نمی‌ترسی؟ ای کسی که در نزد ما از خردمندان به شمار می‌آمدی چگونه نوشیدن و خوردن را بر خود گوارا کردی در حالی که می‌دانی حرام می‌خوری و حرام می‌نوشی، چگونه با اموال یتیمان و مستمندان و مومنان و مجاهدان راه خدا کنیزان می‌خری و با زنان ازدواج می‌کنی که خدا این اموال را به آنان واگذاشته و این شهرها را به دست ایشان امن فرموده است. پس از خدا بترس و اموال آنان را بازگردان و اگر چنین نکنی و خدا مرا فرصت دهد تا بر تو دست یابم تو را کیفر خواهیم کرد که نزد خدا عذرخواه من باشد و با شمشیری تو را می‌زنم که به هر کس زدم وارد دوزخ گردد" (نهج‌البلاغه، نامه ۴۱).

کنترل فساد ۳: این شاخص مفهوم‌هایی مانند فساد در میان مقامات رسمی، اثر بخشی تدبیرهای ضد فساد، تأثیر آن بر جذب سرمایه‌های خارجی، پرداخت اضافی یا رشوه برای گرفتن مجوزهای اقتصادی و مانند آن‌ها را اندازه‌گیری می‌کند. سازمان ملل معتقد است حکمرانی خوب

1. Regulatory Quality
2. Rule of Law
3. Control of Corruption

تضمین کننده کمینه شدن فساد، احترام به نظر اقلیت‌ها و اقشار آسیب‌پذیر در انجام تصمیم‌گیری است. امام علی نیز به شدت با فساد برخورد می‌کردند به عنوان نمونه وقتی به امام خبر رسید که مستقل بن حبیره شیبانی فرماندار اردشیر خره (استان فارس و بخشی از خوزستان) قسمتی از بیت‌المال را بین اقوام خود تقسیم کرده است حضرت فوراً نامه تندی برای او می‌نویسد: "گزارشی از تو به من دادند که اگر چنان باشی خبر رسید که تو غنیمت مسلمانان را که نیزه‌ها و اسب‌هایشان گرد آورده و با ریخته شدن خون‌هایشان به دست آمده به اعرابی که خویشاوندان تو را برگزیدند می‌بخشی. به خدایی که دانه را شکافت و پدیده‌ها را آفرید اگر این گزارش درست باشد در نزد من خوار شده و منزلت تو سبک گردیده است، پس حق پروردگارت را سبک مشمار و دنیای خود را با نابودی دین آباد نکن که زیانکارترین انسانی. آگاه باش حق مسلمانانی که نزد من یا پیش تو هستند در تقسیم بیت‌المال مساوی است. همه باید به نزد من آیند و سهم خود را از من گیرند" (نهج‌البلاغه، نامه ۴۳). این موضوع را امام در نامه ۵۳ نهج‌البلاغه نیز به مالک اشتر متذکر می‌شود.

دیگر عوامل تأثیرگذار بر نابرابری درآمدی (با تأکید بر اندیشه‌های امام علی)

نرخ تورم: چنانچه تورم به علت فشار و اعمال قدرت گروه اجتماعی خاصی مانند کارگران، توزیع‌کنندگان یا تولیدکنندگان باشد، دست کم برای یک زمان معین گروه شروع‌کننده برنده و دیگران بازنده خواهند بود. بر طبق این گفته در جوامعی که همه گروه‌های اجتماعی و اقتصادی برای دفاع از حقوق خود در حکومت نماینده دارند، تورم به طور موقت برابری درآمدی را تغییر خواهد داد. بنابراین تورم بر نابرابری درآمد اثری دوگانه خواهد داشت (زروکی و همکاران، ۱۴۰۱). هنگامیکه تورم زیاد می‌شود بسته به اینکه سهم تورم به طور نسبی در چه گروهی از کالاها بیشتر باشد، اثر افزایشی یا کاهش بر نابرابری درآمدها خواهد داشت. همچنین انتظار می‌رود که با افزایش مخارج دولتی نابرابری کاهش یابد (ابونوری، ۱۳۷۶). حدیثی وجود دارد که بر پایه آن، امام علی علیه السلام در دوران حکومتش، هیچ‌گاه بر کالایی قیمت‌گذاری نکرد؛ اما اگر کسی هماهنگ با بازار عمل نمی‌کرد، به او گفته می‌شد که مانند دیگران بفروش، و گر نه از بازار، کناره بگیر. البته اگر کالای او بهتر از کالای دیگران بود، حق داشت آن را گران‌تر بفروشد. فرمان امیرمؤمنان به مالک برای آسان‌سازی خرید و فروش با موازین عادلانه و قیمت‌های متناسب با حق فروشنده و مشتری، تأکیدی است بر این که داد و ستد باید آسان باشد و قیمت‌ها با موازین عادلانه تنظیم گردد. بدین جهت، امام به وی فرمان نداده که قیمت‌ها را پایین آورد و تردیدی نیست که تنظیم قیمت‌ها با موازین عادلانه، به معنای زیان رساندن به تولیدکننده یا فروشنده نیست؛ بلکه همان سان که امام خود در نامه‌اش تصریح فرموده، هدف آن است که قیمت‌ها به گونه‌ای تنظیم گردد که نه به

فروشنده و نه به مشتری ستم روا نشود و این، تنها هنگامی جامه تحقق می‌پوشد که دولت، زمینه مناسب را برای عرضه کالا به قیمت طبیعی فراهم آورد. بر همین پایه است که شماری از فقیهان، فتوا داده‌اند که در صورت اجحافِ فروشنده، حاکم می‌تواند به قیمت‌گذاری بپردازد.^۱

تولید ناخالص داخلی سرانه: یکی از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر نابرابری درآمد تولید ناخالص داخلی سرانه است. افزایش درآمد سرانه موجب افزایش قدرت خرید و افزایش میل پس‌انداز و در نتیجه سرمایه‌گذاری بیشتر و ایجاد اشتغال مولد و کمک به چرخه تولید می‌گردد؛ این امر منجر به توزیع عادلانه‌تر درآمد در بین اقشار مختلف درآمدی می‌شود. نامه امام علی (ع) به والی شایسته خود، مالک اشتر را می‌توان، منشور حکومت و تبیین دیدگاه‌های آن حضرت نسبت به مسائل گوناگون حیاتی جامعه دانست. در ابتدای این منشور، اهداف کلی و آنگاه راهکارهای تحقق آن‌ها را بیان می‌فرماید. این اهداف عبارتند از، «جبایه خراج‌ها، و جهاد عدو‌ها، و استصلاح اهلها، و عماره بلادها» (نهج، نامه ۵۳) فرایند «عمارت بلاد» بدون «استصلاح» تربیت و تعلیم افراد جامعه ممکن نیست، هم‌چنان که تربیت و تعلیم در جامعه بدون تأمین امنیت «جهاد عدو» و تأمین مخارج این اهداف «جبایه خراج» امکان ندارد. به بیان دیگر این اهداف، اهداف منشور یک حکومتند. ارتباط منطقی و واقعی و نظام‌مند بین هر یک از این اهداف با یکدیگر را از یک طرف، و ارتباط آن‌ها با راهکارهای آن‌ها را از طرف دیگر، باید مورد توجه قرار داد. زیرا در یک ساختار و چینش خاص، این اهداف و راهکارها زمینه‌پیدایش و تبلور دارند. مثلاً «عماره البلاد»، «آبادانی شهرها» در هر مرحله تاریخی یک پدیده اجتماعی است که در سایه اشتغال تحقق می‌یابد. اشتغال یعنی تأمین تقاضای کار از طریق نیروی انسانی که در جانب عرضه، جویای کار است. در صورتی که تولید کالا و خدمت در سطح جامعه پویایی لازم را نداشته باشد، تقاضای مؤثر برای عامل کار شکل نمی‌گیرد و در نتیجه جامعه مواجه با پدیده بیکاری می‌شود. همچنین اگر تولیدکننده، نیروی کار مورد نیاز خود را نتواند تأمین کند، به‌طور طبیعی تا آن‌جا که تولید وابسته به نیروی کار است مواجه با رکود می‌شود و در نتیجه نه اشتغال تحقق می‌یابد، نه عمارت و آبادانی.

۳- بازبودن تجارت: آزادسازی تجاری عبارت از حذف یا کاهش موانع تجاری (شامل تعرفه‌ها و یارانه‌های صادراتی) در مبادلات بین‌المللی است (سالم و یوسف‌پور، ۱۳۹۱). با توجه به این که بازبودن اقتصاد نسبت به تجارت و سرمایه‌گذاری‌های خارجی از مهمترین شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد می‌باشد و نیز ادامه فقر در بسیاری از کشورهای در حال توسعه هم‌زمان با فرایند جهانی شدن، در سال‌های اخیر بررسی تأثیر این‌گونه اصلاحات بر توزیع درآمد و فقر مورد توجه بسیاری از

۱. پایگاه اطلاع رسانی حدیث شیعه

دانشمندان علوم اقتصادی و نیز سیاستمداران بوده است (اکبریان و زارع حقیقی، ۱۳۹۰). تجارت و کسب و کار نقش عمده و مهمی در شکوفایی اقتصاد یک جامعه دارد، به طوری که می‌توان گفت رابطه مستقیمی میان توسعه اقتصادی و رشد و گسترش تجاری وجود دارد. به عبارت دیگر در هر جامعه‌ای که فعالیت‌های اقتصادی رونق داشته باشد، رشد و توسعه اقتصادی وجود خواهد داشت. از همین رو است که تجارت در همه زمان‌ها یکی از ارکان فعالیت‌های اقتصادی است و تجار و کسبه به عنوان طبقه فعال ارزشمند جامعه محسوب می‌شود. تجارت در گذشته شغلی پرسود و عموماً پر دردرس بوده است و تجار با انواع موانع و مشکلاتی از قبیل حمله و تهاجم راهزنان و به خطر افتادن جان و مالشان مواجه بوده‌اند. امروزه امور بازرگانی بسیار تخصصی و حرفه‌ای شده است و صادرات و واردات نیازمند انواع مجوزها تضمین‌های مالی و حقوقی برای خروج کالاها می‌باشد (مولایی، ۱۳۹۳). در معارف علوی نیز اقتصاد و تجارت جایگاه ویژه‌ای دارد. امام علی (ع) در ادامه سیره پیامبر (ص) کسب و تجارت را تشویق می‌کرد، به طوری که می‌فرمود: "تجارت کنید خدا به شما برکت دهد، همانا از رسول خدا شنیدم که می‌فرمود: روزی ده جزء دارد که نه جز آن در تجارت است و یک جز آن در بقیه کارهاست".

پیشینه موضوع

از مطالعات داخلی در مورد ارتباط زکات با نابرابری درآمدی می‌توان به مطالعه میرنظامی و همکاران (۱۳۹۹) اشاره نمود که با استفاده از روش مروری به تحلیل اثر زکات بر نابرابری درآمدی پرداختند و بدین نتیجه دست یافتند که زکات بر نابرابری درآمدی اثر منفی داشته است. بادپا (۱۳۹۸) نیز با استفاده از روش داده‌های تابلویی به تحلیل اثر زکات بر نابرابری درآمدی در ۳۰ استان کشور پرداختند و نتیجه گرفتند که توزیع زکات نابرابری را کاهش می‌دهد اما اثر آن در کوتاه‌مدت است. پژمان و زارع (۱۳۹۸) با استفاده از روش تصحیح خطای برداری به تحلیل اثر زکات بر نابرابری درآمدی پرداخته و بدین نتیجه دست یافتند که با حداقل کردن زکات بالفعل و بالقوه نابرابری درآمدی کاهش خواهد یافت.

جاویدی‌عبداله‌زاده اول و همکاران (۱۳۹۸) نیز با بکارگیری روش مدلسازی عامل-بنیان به تحلیل اثر زکات بر توزیع درآمد و کاهش نابرابری در یک جامعه اسلامی و مقایسه آن با جامعه غیراسلامی پرداخته و نشان دادند که یک جامعه اسلامی به شاخص‌های بالاتر توسعه انسانی از جمله توزیع برابرتر درآمد و ثروت می‌انجامد. ورهرامی و همکاران (۱۳۹۵) با استفاده از روش خودتوضیح برداری اثر زکات را بر نابرابری درآمدی در ایران بررسی نمودند و بدین نتیجه دست یافتند که زکات باعث کاهش نابرابری در کشور می‌شود. حسنشاهی (۱۳۹۴) با استفاده از روش‌های پارامتریک و

ناپارامتریک اثر زکات را بر بهبود توزیع درآمد در ایران بررسی نمودند و به اثر مثبت زکات بر بهبود توزیع درآمد دست یافتند.

از مطالعات خارجی نیز می‌توان از مطالعه فادلیانساه^۱ (۲۰۲۱) نام برد که با استفاده از روش داده‌های تابلویی به تحلیل اثر زکات بر توزیع درآمد در ۲۱ منطقه از استان آچه اندونزی پرداخت و بدین نتیجه دست یافت که زکات منجر به کاهش نابرابری درآمدی می‌شود. سوریانی و همکاران^۲ (۲۰۲۰) نیز با استفاده از روش خودتوضیحی با وقفه‌های توزیعی به تحلیل اثر زکات بر توزیع درآمد در ۲۱ استان در اندونزی پرداخته و نشان دادند که زکات در کوتاه‌مدت اثری بر توزیع درآمد ندارد اما در بلندمدت منجر به بهبود توزیع درآمد و کاهش فقر و نابرابری می‌شود. دارسونو و همکاران^۳ (۲۰۱۹) با استفاده از روش داده‌های تابلویی اثر زکات را بر نابرابری درآمدی در ۱۰ منطقه از شهر یوکراگان اندونزی بررسی نمودند. نتایج حاکی از آن بود که زکات منجر به کاهش نابرابری درآمدی می‌شود.

روش تحقیق

الگو و داده‌ها

هدف مقاله حاضر تحلیل اثر آستانه ای زکات بر نابرابری درآمدی با توجه به حکمرانی دولت در ایران طی دوره زمانی ۱۳۸۰:۴-۱۴۰۰:۱ می‌باشد. برای دستیابی به هدف مذکور الگوی زیر با در نظر گرفته می‌شود:

$$Gini_t = \alpha_0 + \alpha_1 Zakat_t + \alpha_2 GDPP_t + \alpha_3 GGI_t + \alpha_4 Trade_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

در معادله (۱) $Gini_t$ ضریب جینی است که شاخص نابرابری درآمدی می‌باشد. داده‌های آن از سایت بانک جهانی استخراج می‌شود. $Zakat_t$ زکات است که داده‌های آن برای سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۶ از مقاله حسن شاهی (۱۳۹۸) استخراج شده است و داده‌های سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ به روش شرح داده شده در مقاله مذکور محاسبه شده است. $GDPP_t$ تولید ناخالص داخلی سرانه است. داده‌های آن از سایت بانک جهانی استخراج می‌شود و واحد آن دلار به قیمت ثابت سال ۲۰۱۷ می‌باشد. GGI_t حکمرانی خوب است که براساس مطالعه گانی و دانکن^۴ (۲۰۰۴)، میانگین ساده حسابی شش شاخص حکمرانی خوب به عنوان شاخص کیفیت حکمرانی محاسبه و بین ۲/۵- تا

1 Fadliansah

2 Suriani

3 Darsono et al.

4 Gani and Duncan

۲/۵ رتبه‌بندی شده است. داده‌های مربوط به شاخص‌های مذکور از سایت بانک جهانی استخراج می‌شود. $Trade_t$ تجارت خارجی است که به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی در نظر گرفته می‌شود. داده‌های آن از سایت بانک جهانی استخراج می‌شود. α_t ضرایب برآوردی، ε_t جزء خطا و t بیانگر دوره زمانی است.

برای دستیابی به هدف این پژوهش از الگوی رگرسیون انتقال ملایم (STR) که یک الگوی تعیین حدآستانه است، استفاده می‌شود. در این روش انتقال بین رژیم‌های مختلف توسط تابع لاجستیک^۱ (LSTR) و یا تابع نمایی^۲ (ESTR) تبیین می‌شود (گلخندان، ۱۳۹۵: ۸۴). معادله (۱) برای بررسی درستی غیرخطی بودن اثر زکات بر ضریب جینی بر اساس روش STR به پیروی از تراسورتا^۳ (۲۰۰۴) به معادله زیر تبدیل می‌شود:

$$Gini_t = \sigma'X_t + (\Omega'X_t) \cdot T(\gamma, c, S_t) + \xi_t \quad (2)$$

در معادله (۲)، X_t برداری از متغیرهای مستقل (GDP_t و $Zakat_t$ و $Trade_t$)، $\sigma' = (\sigma_0, \sigma_1, \dots, \sigma_z)'$ بردار ضرایب بخش خطی و $\Omega' = (\Omega_0, \Omega_1, \dots, \Omega_z)'$ بردار ضرایب بخش غیرخطی الگو است. c حد آستانه یا محل وقوع تغییر رژیم، γ سرعت انتقال بین رژیم‌ها، S_t متغیر انتقال، T تابع انتقال و ξ_t جزء خطا است. در صورتی که الگوی رگرسیون انتقال ملایم به روش لاجستیک (LSTR) باشد، تابع انتقال به صورت زیر خواهد بود:

$$T_1(\gamma, c, S_t) = \frac{1}{1 + e^{-\gamma(S_t - c)}} \quad (3)$$

در رابطه (۳) T_1 تابعی یکنواخت از متغیر انتقال S_t است و در بازه ۰ و ۱ قرار می‌گیرد. C نقطه آستانه‌ای را مشخص می‌کند که بین دو رژیم حدی قرار می‌گیرد. γ نشان می‌دهد انتقال تابع T_1 از صفر به یک با چه سرعتی انجام می‌شود. با فرض وجود یک حدآستانه، تابع انتقال با عنوان $LSTR_1$ دارای دو رژیم خطی است، به طوری که با میل کردن پارامتر شیب (سرعت انتقال) به سمت بی‌نهایت، در صورتی که $S_t > c$ باشد، تابع انتقال مقدار عددی یک و زمانی که $S_t < c$ باشد، تابع انتقال مقدار عددی صفر را دارد (آسلانیدیس و خپاپادیس، ۲۰۰۵). در صورتیکه پارامتر شیب به سمت صفر میل کند، الگو به یک رگرسیون خطی تبدیل می‌شود. اگر الگو دارای دو حدآستانه باشد و پارامتر شیب به سمت بی‌نهایت میل کند، تابع انتقال سه رژیمی خواهد بود که با عنوان $LSTR_2$ نامگذاری شده است (گلخندان، ۱۳۹۵: ۸۵).

1. Logistic function
2. Exponential function
3. Terasvirta
4. Aslanidis & Xepapadeas

نوع دیگر الگو در روش STR، به صورت تابع نمایی (ESTR) است. این الگو شکل تغییر یافته الگوی $LSTR_2$ است که تابع انتقال آن به صورت زیر است (کاوکلر و همکاران، ۱: ۲۰۰۸: ۷):

$$T_2(\gamma, c, s_t) = 1 - e^{-\gamma(s_t - c)^2} \quad (4)$$

در الگوی STR مطرح شده توسط ون دیک و همکاران (۲۰۰۰)، متغیر انتقال می‌تواند وقفه‌های متغیر درونزا و برونزا، روند زمانی خود متغیر برونزا و یا تابعی از متغیرهای درونزا و برونزا باشد. برای برآورد الگوی STR ابتدا باید با تنظیم یک الگوی خطی AR وقفه بهینه متغیرهای وابسته و مستقل با توجه به معنی‌داری آماری بالاترین وقفه متغیرها در الگو محاسبه شود. سپس با آزمون خطی بودن مدل از وجود رابطه غیرخطی بین متغیرها، انتخاب متغیر انتقال مناسب و تصمیم‌گیری در مورد تعداد دفعات تغییر رژیم آگاهی پیدا کرد. فرضیه صفر خطی بودن مدل به صورت $H_0: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = 0$ و آماره آزمون آن F می‌باشد. در صورت تایید رابطه غیرخطی، باید الگوی مناسب برای برآورد از میان روش لاجستیک (LSTR) و تابع نمایی (ESTR) انتخاب شود (راسخی و منتظری، ۱۳۹۴: ۱۹). برای تشخیص نوع مدل غیرخطی باید سلسله آزمون‌های زیر روی مدل انجام شود:

$$H_{04}: \beta_3 = 0, \quad H_{03}: \beta_2 = 0 \mid \beta_3 = 0, \quad H_{02}: \beta_1 = 0 \mid \beta_2 = \beta_3 = 0 \quad (5)$$

آماره آزمون‌های مربوط به فرضیه‌های صفر مذکور با F_2 ، F_3 و F_4 نشان داده می‌شود. در صورت رد فرضیه H_{03} مدل $LSTR_2$ یا مدل ESTR تایید می‌شود، که با فرضیه آزمون صفر $C_1 = C_2$ می‌توان یکی از این دو مدل را انتخاب کرد. در صورت رد فرضیه‌های H_{04} و H_{02} ، مدل $LSTR_1$ انتخاب می‌شود (خانزادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱). در این پژوهش برای جلوگیری از کاهش درجه آزادی و بروز اثرات نامطلوب آن بر برآوردها، داده‌های سالانه به روش چاو و لین ۳ به داده‌های فصلی تبدیل می‌شوند و برآوردها با استفاده از نرم‌افزار ایویوز ۴۱۰ انجام می‌شود.

تخمین الگو

با توجه به استفاده از داده‌های فصلی در این مقاله، برای اطمینان از مانا بودن متغیرها از آزمون هگی (HEGY) استفاده می‌شود. این آزمون توسط هایلبرگ و همکاران (۱۹۹۰) و با پیروی از

1. Kavkler et al
2. Van Dijk et al
3. Chow & Lin
4. Eviews
5. Hylleberge, Engle, Granger, Yoo

چارچوب کلی دیکی-فولر انجام می‌شود. آزمون هگی درجه جمع‌بستگی و وجود ویژگی فصلی را مشخص می‌کند.

جدول ۱. نتایج آزمون مانایی در سطح متغیرها به روش هگی

متغیر	آماره	احتمال آماره	نتیجه آزمون در سطح متغیرها
$Gini_t$	۱۴/۸۸	۰/۰۰۰۰	مانا
$GDPP_t$	۲۰/۹۹	۰/۰۰۰۰	مانا
$Trade_t$	۳۲/۰۶	۰/۰۰۰۰	مانا
Inf_t	۲۹/۸۵	۰/۰۰۰۰	مانا
GGI_t	۱۲/۷۸	۰/۰۰۰۱	مانا
ZAK_t	۲۹/۰۵	۰/۰۰۰۲	مانا

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق با جدول (۱) تمامی متغیرها مانا هستند و می‌توان بدون نگرانی از ایجاد رگرسیون کاذب به برآورد الگو اقدام کرد. برای تعیین وقفه‌های بهینه متغیرها در الگوی STR به منظور صرفه‌جویی در درجه آزادی، از معیار شوارتز استفاده می‌شود. بر این اساس در الگوی (۲) وقفه بهینه برای متغیر وابسته ضریب جینی برابر با ۱ و برای متغیرهای مستقل تولید ناخالص داخلی سرانه، حکمرانی خوب، تجارت و زکات به ترتیب برابر با ۳، ۳، ۲ و ۳ بدست آمده است.

جدول ۲. آزمون غیرخطی بودن مدل و تعیین نوع مدل

متغیر انتقال	احتمال آماره F	متغیر انتقال	احتمال آماره F
$Gini_{t-1}$	۰/۳۷۹	GGI_t	۰/۰۳۹
$GDPP_t$	۰/۴۱۶	GGI_{t-1}	۰/۰۱۱
$GDPP_{t-1}$	۰/۷۰۶	GGI_{t-3}	۰/۰۰۱
$GDPP_{t-2}$	۰/۳۸۲	ZAK_t	۰/۰۴۴
$GDPP_{t-3}$	۰/۲۵۰	ZAK_{t-1}	۰/۰۳۳

۰/۰۰۰	*ZAK _{t-2}	۰/۰۲۳	Trade _t
۰/۰۲۶	ZAK _{t-3}	۰/۰۰۶	Trade _{t-1}
		۰/۰۰۸	Trade _{t-2}

* بیانگر متغیر انتقال مناسب است.

منبع: یافته‌های پژوهش

احتمال آماره آزمون F ارائه شده در جدول (۲) به جز متغیرهای $Gini_{t-1}$ و $GDPP_t$ و وقفه‌هایش، برای سایر متغیرها در سطح ۵ درصد معنادار است و در نتیجه فرضیه صفر آزمون مبنی بر خطی بودن مدل رد می‌شود و رابطه غیرخطی پذیرفته می‌شود. هر یک از متغیرها که مدل غیرخطی برای آن تایید شده است قابلیت انتخاب به عنوان متغیر انتقال را دارند. اما نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که مناسب‌ترین متغیر انتقال، وقفه دوم متغیر زکات (ZAK_{t-2}) است که احتمال آماره F آن صفر بدست آمده و فرضیه خطی بودن برای آن به طور قوی رد شده است. بر اساس ارزش احتمال آماره‌های F_2 ، F_3 و F_4 برای متغیر انتقال، الگوی پیشنهادی مناسب $LSTR_1$ (مدل لاجستیک با یک نقطه آستانه‌ای) و دو رژیم حدی است.

جدول ۳. نتایج آزمون‌های فرض کلاسیک در الگو

آزمون	آزمون خودهمبستگی سریالی بروش - گادفری ^۱	آزمون ناهمسانی واریانس وایت ^۲	آزمون نرمال بودن جارکو- برا ^۳
آماره	۲/۹۴۸	۰/۹۵۵	۳/۷۹۶
احتمال آماره	۰/۰۶۴	۰/۵۵۵	۰/۱۴۹
نتیجه	اجزای خطا خودهمبستگی سریالی ندارند	اجزای خطا ناهمسانی واریانس ندارند	اجزای خطا نرمال هستند

منبع: یافته‌های پژوهش

انجام آزمون‌های فرض کلاسیک در این الگو بر اساس نتایج جدول (۳) حاکی از آن است که فرضیه ناهمسانی واریانس جملات خطا، خودهمبستگی و نرمال نبودن اجزای خطا رد شده است.

1. Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test
2. White Heteroskedasticity Test
3. Jarque Bera Normality Test

نتایج حاصل از برآورد الگو با متغیر انتقال (ZAK_{t-2}) به روش LSTR1، در جدول (۴) گزارش شده است.

جدول ۴. نتیجه برآورد الگوی (۶)

بخش غیرخطی (رژیم دوم)			بخش خطی (رژیم اول)			
احتمال آماره	آماره	ضریب	احتمال آماره	آماره	ضریب	متغیر
۰/۲۲۵۶	-۱/۲۳	-۰/۰۹	۰/۰۰۰۰	۱۵/۴۴	۰/۸۳	Gini _{t-1}
۰/۰۷۳۵	-۱/۸۴	-۰/۵۳	۰/۰۰۰۲	۴/۱۴	۱/۰۷	GDPP _t
۰/۴۴۱۹	۰/۷۸	۰/۱۷	۰/۰۳۱۲	-۲/۲۳	-۰/۴۹	GDPP _{t-1}
۰/۰۴۸۳	۲/۰۴	۰/۱۸	۰/۰۰۰۸	-۳/۶۱	-۰/۳۲	GDPP _{t-2}
۰/۰۷۳۱	-۱۸/۱۸	-۰/۲۳	۰/۰۰۰۰	۴/۷۹	۰/۳۸	GDPP _{t-3}
۰/۰۰۰۰	-۱۰/۵۶	-۱/۶۷	۰/۰۰۰۰	۹/۲۲	۱/۴۲	Trade _t
۰/۰۰۰۲	۴/۱۳	۰/۹۷	۰/۰۰۰۴	-۳/۸۸	-۰/۸۹	Trade _{t-1}
۰/۰۰۰۰	۸/۷۹	۰/۷۲	۰/۰۰۰۰	-۵/۵۹	-۰/۴۳	Trade _{t-2}
۰/۱۰۲۱	۱/۶۲	۱/۵۲	۰/۰۰۰۲	-۴/۰۶	-۱/۳۴	GGI _t
۰/۰۰۰۰	-۵/۶۰	-۰/۸۶	۰/۰۰۰۰	۶/۶۸	۰/۹۰	GGI _{t-1}
۰/۰۱۸۱	۲/۴۶	۰/۲۶	۰/۰۰۰۰	-۹/۲۷	-۰/۴۴	GGI _{t-2}
۰/۰۰۰۰	-۱۰/۵۶	-۰/۳۴	۰/۰۰۰۰	۵/۶۰	۰/۳۲	GGI _{t-3}
۰/۲۰۰۹	۱/۳۰	۰/۶۷	۰/۰۲۳۳	-۲/۳۱	-۰/۴۷	ZAK _t
۰/۰۶۱۴	-۱/۹۲	-۱/۲۵	۰/۰۲۱۷	۲/۳۹	۱/۱۷	ZAK _{t-1}
۰/۰۲۴۵	۲/۳۴	۰/۷۱	۰/۰۰۱۷	-۳/۳۷	-۱/۰۴	*ZAK _{t-2}
۰/۰۰۰۶	-۳/۷۲	-۱/۲۲	۰/۱۷۲۰	۱/۵۴	۱/۵۷	ZAK _{t-3}
۰/۵۵۲۶	-۰/۶۰	-۰/۱۹	۰/۴۸۴۲	۰/۷۱	۰/۱۶	C
۰/۰۰۲۲	۳/۲۷	۰/۰۲	۰/۰۰۰۱	-۴/۵۱	-۰/۰۲۵	Trend
=۰/۹۹۲ R ²	$\bar{R}^2=۰/۹۹۲$		$\gamma = ۶/۲۵$		۰/۲۲۲ C=	ZAK _{t-2} S _t =

منبع: یافته‌های پژوهش

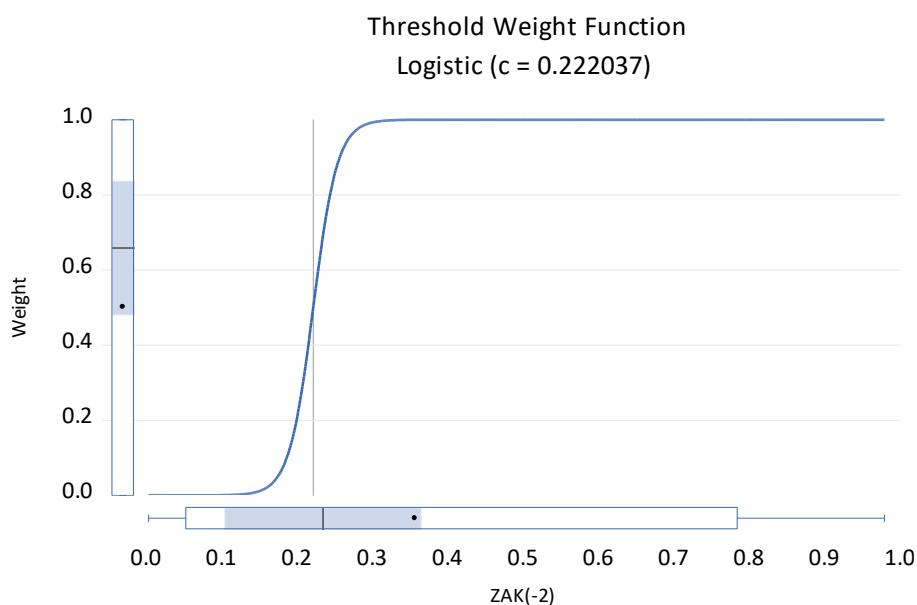
نتایج آزمون‌های عدم وجود رابطه غیرخطی در پسماندها و ثبات پارامترها در جدول (۵) ارائه شده است.

جدول ۵. نتایج آزمون عدم وجود رابطه غیرخطی در پسماندها و ثبات پارامترها

نوع آزمون	آماره	احتمال	نتیجه آزمون
آزمون عدم وجود رابطه غیرخطی در پسماندها	۱/۰۸۴	۰/۴۱۸	عدم وجود رابطه غیرخطی اضافه در پسماندها
آزمون ثبات پارامترها	۱۵/۹۰۹	۰/۰۰۰	ثبات پارامترهای برآوردی

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس جدول (۵) فرضیه صفر آزمون عدم وجود رابطه غیرخطی در پسماندها را نمی‌توان رد کرد. احتمال آماره F آزمون ثبات پارامترها نیز حاکی از رد شدن فرضیه صفر مبنی بر عدم ثبات پارامترهای الگوها می‌باشد. بدین ترتیب الگو به درستی برآورد شده و نتایج آن قابل اعتماد است. مطابق با نتایج جدول (۴) مقدار حد آستانه متغیر انتقال (ZAK_{t-2}) برابر با $۰/۲۲۲$ درصد حاصل شده است. این حد نقطه انتقال تابع ضریب جینی و شروع رژیم حدی دوم را نشان می‌دهد. زمانی که ZAK_{t-2} هنوز به مقدار $۰/۲۲۲$ درصد نرسیده است، تابع ضریب جینی در رژیم حدی اول قرار دارد و پس از رسیدن شاخص مذکور به مقدار $۰/۲۲۲$ درصد، تابع فوق در رژیم حدی دوم قرار می‌گیرد. پارامتر شیب نیز که بیانگر سرعت انتقال از رژیم اول به رژیم دوم است برابر با $۶/۲۵$ بدست آمده است. در روش STR، برآیند ضریب تخمینی متغیر جاری و وقفه‌های بهینه آن که از نظر آماری معنادار شده‌اند برای دو بخش خطی و غیرخطی محاسبه و تفسیر می‌شود. بر اساس نتایج برآورد الگو در جدول (۶) ضریب وقفه اول متغیر وابسته ضریب جینی در رژیم اول (بخش خطی) برابر با $۰/۸۳$ و از نظر آماری معنی‌دار است. این در حالیست که با رسیدن متغیر انتقال به حد آستانه خود و ورود به رژیم دوم (بخش غیرخطی) این متغیر از نظر آماری اثر معنی‌داری بر ضریب جینی نداشته است. برآیند ضرایب تولید سرانه و وقفه‌های آن در رژیم اول و دوم برابر با $۰/۶۴$ و $-۰/۴۱$ است. برآیند ضرایب تجارت و وقفه‌های آن در رژیم اول و دوم برابر با $۰/۱$ و $۰/۰۲$ است. برآیند ضرایب شاخص حکمرانی خوب و وقفه‌های آن در رژیم اول و دوم برابر با $-۰/۵۶$ و $-۰/۹۴$ است. برآیند ضرایب زکات و وقفه‌های آن در رژیم اول و دوم برابر با $-۰/۳۴$ و $-۱/۷۶$ است. نمودار (۱) تابع انتقال لجستیک برای ضریب جینی را نشان می‌دهد.

نمودار ۱. تابع انتقال الگوی (۶)

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادهای سیاستی

مقاله حاضر با هدف تحلیل اثر آستانه‌ای زکات بر نابرابری درآمدی با تأکید بر اندیشه‌های امام علی (ع)، برای ایران طی دوره زمانی ۱۴۰۰:۱-۱۳۸۰:۴ به روش STR انجام شد و یافته‌های زیر را حاصل نمود:

زکات با دو وقفه متغیر انتقال تابع ضریب جینی با یک حدآستانه و دو رژیم حدی است و مقدار حدآستانه آن برابر با ۰/۲۲۲ درصد است. برآیند ضرایب زکات و وقفه‌های آن در رژیم اول برابر با ۰/۳۴- و در رژیم دوم برابر با ۱/۷۶- است. به عبارتی زکات در هر دو رژیم اثر منفی بر نابرابری درآمدی داشته و منجر به کاهش آن شده است. اما با رسیدن متغیر انتقال به حدآستانه و ورود به رژیم دوم اثر کاهنده زکات بر نابرابری درآمدی با افزایش قابل توجهی همراه بوده است. برآیند ضرایب تولید سرانه و وقفه‌های آن در رژیم اول برابر با ۰/۶۴ و در رژیم دوم برابر با ۰/۴۱- است. بدین ترتیب تولید سرانه در رژیم اول اثر مثبت و در رژیم دوم اثر منفی بر نابرابری درآمدی داشته است. این یافته حاکی از آن است که با رسیدن متغیر انتقال (زکات دو دوره قبل) به حدآستانه خود، اثر کاهنده تولیدسرانه بر نابرابری درآمدی بروز پیدا کرده است. برآیند ضرایب تجارت و

وقفه‌های آن در رژیم اول برابر با $0/1$ و در رژیم دوم برابر با $0/02$ است. به عبارتی در هر دو رژیم افزایش تجارت منجر به افزایش نابرابری درآمدی شده اما در رژیم دوم این اثر کاهش چشمگیری داشته است. برآیند ضرایب شاخص حکمرانی خوب و وقفه‌های آن در رژیم اول برابر با $0/56-$ و در رژیم دوم برابر با $0/94-$ است. بدین ترتیب در هر دو رژیم بهبود شاخص حکمرانی خوب منجر به کاهش نابرابری درآمدی شده است، اما در رژیم دوم این اثر کاهنده شدت یافته است.

با توجه به یافته‌های فوق که حاکی از بهبود اثرات زکات، تولید سرانه، تجارت و حکمرانی خوب بر کاهش نابرابری درآمدی و بهتر شدن توزیع درآمد در پی افزایش زکات دوره‌های قبل و رسیدن آن به حدآستانه $0/222$ است، نتیجه گرفته می‌شود که اخذ زکات به عنوان یک مالیات شرعی و اسلامی باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. در این راستا با جمع‌آوری زکات و صرف کردن آن در جهت توسعه روستاها و مناطق محروم می‌توان علاوه بر فقرزدایی و بهبود توزیع درآمد در مناطق روستایی، موجبات افزایش توان پرداخت زکات را نیز فراهم آورد. بدین ترتیب توصیه می‌شود با همکاری دولت و مراجع دینی و حوزوی، توانمندی‌های کشور برای جمع‌آوری زکات شناسایی و با برنامه‌ریزی مناسب به منظور مصرف درآمدهای حاصل از زکات در مناطق نیازمند و همچنین ایجاد زیرساخت‌های کاهنده فقر همچون آموزش و بهداشت رایگان در مناطق فقیرنشین، به توزیع بهتر درآمد و رفع فقر کمک نمود.

منابع

۱. ابونوری، اسماعیل (۱۳۷۶). اثر شاخصهای اقتصاد کلان بر توزیع درآمد در ایران. *فصلنامه تحقیقات اقتصادی*، ۹۶ (۱۶)، صص ۹-۰.
۲. اثنی عشری، ابوالقاسم و سیده وجیهه میکائیلی (۱۳۹۳)، تأثیر زکات بر فقرزدایی و رشد اقتصادی: مطالعه موردی استان‌های شمالی، پژوهش‌های مالیه اسلامی؛ س 4، ش 9.
۳. اکبریان، رضا، زارع حقیقی، نغمه (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر بازبودن اقتصاد و رشد اقتصادی بر فقر: مورد ایران، *فصلنامه اقتصاد مقداری* (بررسیهای اقتصادی سابق (، دوره 8، شماره 2، تابستان 1390، صص ۵۰-۲۵).
۴. بادپا، مهدی. (۱۳۹۸). اثر زکات بر نابرابری درآمد در ایران. *مطالعات اقتصاد اسلامی*، ۱۱ (۲)، ۳۰۹-۳۳۶.
۵. پژومان، سودابه، زارع، هاشم (۱۳۹۸). ارتباط منابع درآمدی از طریق پرداخت زکات؛ شرطی برای یک اقتصاد تعادلی اسلامی. *اقتصاد اسلامی*، ۱۹ (۷۳)، ۱۵۳-۱۲۳.
۶. جاویدی عبدالله زاده اول، نرگس، اسدزاده، احمد، متفکر آزاد، محمد علی، شهرمد، صداقت (۱۳۹۸). بررسی تاثیر زکات بر توزیع ثروت جامعه با استفاده از رویکرد مدل‌سازی عامل-بنیان. *فصلنامه تحقیقات اقتصادی*، ۵۴ (۳)، ۴۸۷-۵۲۳.
۷. حسن‌شاهی، مرتضی (۱۳۹۴). بررسی تأثیر زکات بر توزیع درآمد در ایران مقایسه روش‌های جاری با روش‌های پارامتریک و غیرپارامتریک. *فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی*، ۴ (۱۵)، ۹۱-۱۱۵.
۸. حسن شاهی، مرتضی (۱۳۹۸)، برآورد میزان تأثیر خمس و زکات بر منحنی لورنز و ضریب جینی، *فصلنامه علمی اقتصاد اسلامی*، ۱۹، ۷۵، ۱۰۷-۷۹.
۹. خسروآبادی، محمد، زاینده رودی، محسن و علیرضا شکیبایی (۱۳۹۵)، رابطه حکمرانی خوب با نابرابری درآمدی در کشورهای منتخب جنوب غربی آسیا و کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۱۶، ۶۱، ۱۸۵-۱۵۹.
۱۰. زاینده رودی، محسن، خسروآبادی، محمد و علیرضا، شکیبایی (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر توزیع درآمد با به کارگیری پانل داده‌ها (مطالعه موردی:

- کشورهای منتخب جنوب غربی آسیا)، *فصلنامه پژوهشهای اقتصادی* (رشد و توسعه پایدار)، ۱۷، ۳، ۲۵-۵۲.
۱۱. زررکی، شهرام، تقی نژاد عمران، وحید و عالیه محمودی عالمی (۱۴۰۱)، تحلیل اثر دوگانه تورم بر نابرابری درآمد در ایران: با تأکید بر سبد کل و گروه‌های کالایی، *فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه*، ۲۷ (۱)، ۹۵-۱۲۵.
۱۲. سالم، بهنام و نفیسه یوسف‌پور (۱۳۹۱)، بررسی آثار آزادسازی تجاری در کشورهای درحال توسعه، *ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، ۱۲ (۱)، ۹۳-۱۰۴.
۱۳. شاکری بستان آباد رضا، جلیلی زهرا (۱۳۹۹)، عوامل مؤثر بر نابرابری توزیع درآمد استانی در ایران: رهیافت پانل پروبیت کسری. *پژوهشهای اقتصادی* (رشد و توسعه پایدار). ۲۰ (۴): ۲۰۵-۲۲۸.
۱۴. صفایی، زهرا، شاکری بستان آباد، رضا و محسن، صالحی کمرودی (۱۳۹۹)، بررسی عوامل مؤثر بر درآمد زکات (مطالعه موردی: کمیته امداد امام خمینی استان سیستان و بلوچستان)، *فصلنامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی*، ۳۳، ۲۲۳-۲۳۹.
۱۵. عاقلی، لطفعلی (۱۳۹۱)، سنجش ظرفیت پرداخت مالیات‌های اسلامی در استان‌های کشور (مطالعه موردی زکات)، *پژوهش‌نامه مالیات*، ۲۰ (۱۶)، ۶۱-۹۲.
۱۶. مرادی، مهدی و سلمانپور، علی (۱۳۹۶)، تأثیر حکمرانی خوب بر توزیع درآمد در کشورهای منتخب عضو سازمان همکاری اسلامی، اسلامی. جامعه شناسی نهادهای اجتماعی، ۴ (۱۰)، ۵۹-۳۳.
۱۷. مولایی، محمد (۱۳۹۳)، اصول اخلاقی تجارت کسب و کار از دیدگاه امام علی در نهج‌البلاغه، *فصلنامه پژوهش‌نامه نهج‌البلاغه*، ۲ (۷)، ۸۵-۱۰۱.
۱۸. میرنظامی، نفیسه سادات و کرباسی وایقان، شهلا (۱۳۹۹)، مطالعه زکات در نظام مالیاتی و تأثیر آن بر مصرف، کاهش فقر و نابرابری، هفتمین کنفرانس بین‌المللی ترفندهای مدرن مدیریت، حسابداری، اقتصاد و بانکداری با رویکرد رشد کسب و کارها، <https://civilica.com/doc/1160591>

۱۹. ورهرامی، ویدا، لایق گیگلو، جابر، لایق گیگلو، وحید. (۱۳۹۵). تأثیر زکات بر توزیع درآمد در ایران طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۰. *دوفصلنامه جستارهای اقتصادی ایران با رویکرد اقتصاد اسلامی*، ۱۳ (۲۵)، ۹-۲۶.

20. Darsono, S. N. A. C., Raihana, M., Jati, H. F., & Pachmi, A. (2019). The impact of productive zakat on the income inequality of mustahiq in Yogyakarta. *Journal of Economics Research and Social Sciences*, 3(1), 56-71.
21. Fadliansah, Oka, Suriani Suriani, and Eddy Gunawan. "The Effect of zakat on income disparity in Aceh Province." *International Journal of Business, Economics, and Social Development* 2, no. 2 (2021): 57-64.
22. Gani, Azmet & Ducan, Ron, (2004) "Fijis goverance index", Australian national university and the university of the south pacific 1, 1-39 .
23. Landell-Mills, P., & Serageldin. I. (1992). Governance and the External Factor. In Lawrence Summers and Shekhar Shah, eds., *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics 1991*. Washington, D.C: World Bank.
24. Sarwar Lateef, K. (1991). Comment on "Governance and Development," by Boeninger. *The World Bank Economic Review*, 5 (suppl_1), 295-298.
25. Suprayitno, E., Abdul Kader, R., & Harun, A. (2013). "The Impact of Zakat on Aggregate Consumption in Malaysia", *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 9 (1).
26. Suriani, S., Nurdin, R., & Riyaldi, M. H. (2020). Causality relationship of Zakat, income inequality, and poverty: a panel co-integration approach. *International Journal of Economics and Business Administration*, 8(4), 875-887.
27. Zeraatkish, Yagob & Hasanshahi, Morteza & Raoufipour, Mahmoud (2014); "Economic Effects of Zakat on Poverty Reduction"; *Applied mathematics in Engineering, Management and Technology*, The special issue in Management and Technology, 2014.

